

De Peutingerkaart nader bekeken!

“Als je iets op papier zet dat onjuist is, is dat valsheid in geschrifte”.

Behalve de vaderlandse geschiedenis is ook de Europese geschiedenis voorzien van de nodige mythen en legenden die als ware geschiedenis een eigen leven zijn gaan leiden. Deze zijn aan een ingrijpende herziening toe. Nadat Karel de Grote zijn congé gekregen heeft in Nijmegen, zal ook zijn verheerlijking als de vredelievende stichter van een Europees Rijk eraan moeten geloven¹. Ook andere zekerheden zijn aan herziening toe, zoals de waarheid en de waarde die aan de Peutingerkaart (verder PK genoemd) toegeschreven wordt.

Ondanks dat tientallen historici en onderzoekers² zich met de PK hebben bezig gehouden is er nog steeds geen eenduidige opvatting over die kaart. De opvattingen lopen uiteen van een authentiek en een zeer getrouwe weergave van het Romeinse Rijk uit de 4^e eeuw, tot een lachwekkende vervalsing uit de 16^e eeuw. Ruud van Veen noemt het zelfs pseudocartografie³. J.N. Seefried een van de vele onderzoekers uit het verleden noemt haar⁴ zelfs ‘een labyrint van vergissingen’⁵. Ook wordt de PK wel eens gezien als een kunstwerk, een uniek middeleeuws werkstuk⁶, zelfs een Christelijk werkstuk⁷. Een kunstwerk? Er blijkt geen kunst aan te zijn, zowel bij het maken ervan als in het voorgestelde niet! Nu hoeft je bij een kunstwerk geen rekening te houden met vormgeving, met verhoudingen, met uitingen van welke werkelijkheid dan ook. Je kunt schipperen met de vorm, de ruimte en de verhoudingen van de werkelijkheid. Alles kan en mag bij een kunstwerk. En dat is precies wat de PK duidelijk laat zien. De vormgeving, de verhoudingen en uitingen als weergave van een werkelijkheid zijn volkomen zoek.

Hoe werd de PK gemaakt?

Het is vanzelfsprekend dat de PK handwerk is en geen drukwerk. Dat blijkt met name uit de handmatige vormgeving, waarbij de nodige uit de hand geschreven en getekende afbeeldingen zijn waar te nemen. Het handmatige kwam bij mij ook aan de orde met de vraag ‘Hoe lang zou men met het vervaardigen van de PK bezig zijn geweest?’ Als je de Scheda Posterior⁸ bekijkt zoals deze door Konrad Peutinger getekend is, dacht ik “Dat kan ik ook.” Vandaar een proef op de som. Ik heb segment 1 van de kaart van Ortelius nagetekend, deels overgetrokken op een vergroot⁹ formaat papier van 29 bij 38 cm (dat is formaat A3, ongeveer 1,5x de grootte van de kaart van Ortelius¹⁰). **Zie afbeelding 1.** Daar heb ik 2 uur en 40 minuten over gedaan. Valt best mee dus. Bij het tekenen van het hele segment, dus 5/5 deel, zou dat op 3 uur en 20 minuten neerkomen. Zou je de hele Peutingerkaart natekenen, dan ben je er dus 11x zo lang (11 segmenten van Konrad Miller) mee bezig ofwel zo’n 36 uur en 40 min¹¹. Zo’n bijzonder en moeilijk werk is het natekenen van de PK dus ook weer niet. Binnen een normale werkweek van 38 uur heb je de hele kaart (na-)getekend. Alle euforie over de vervaardiging van de PK kan hiermee verdwijnen. En als je daarnaast bekijkt hoe slordig de originele PK getekend is, kan het nog sneller gedaan zijn. Er kan dan ook maar een conclusie luiden: de kaart is een farce!

Tijdens het natekenen heb ik de PK van Ortelius steeds vergeleken met de originele PK op *omnesviae.nl* (**zie afbeelding 2**) en de PK van Miller (in mijn bezit) en met die van Welser en van Von Scheyb op *tabula-peutingeriana.de*. Ik kwam daarbij tot een hele waslijst van op- en aanmerkingen, van fouten, vergissingen, onzorgvuldigheden, verwarringen en slordigheden, waarbij een aantal geconstateerde ‘fouten’ zo opvallend is dat je terecht de vraag kan stellen ‘welke prutser heeft die kaart getekend?’ Als je weet tot welke spectaculaire bouwwerken, mozaïeken en kunstvormen de Romeinen in staat waren, dan is de PK erg simplistisch, zelfs primitief te noemen. Het bevestigt mijn

¹ Hiervoor verwijs ik naar mijn artikel: “Karel de Grote, vader van Europa of megalomane dictator en despoot?”

² De term onderzoekers wordt gebruikt omdat het niet alleen historici zijn geweest die zich met deze kaart hebben bezig gehouden. Onder historici versta ik lieden die aan een universiteit geschiedenis hebben gestudeerd. Zo waren Celtes en Peutinger al geen historici en van veel anderen na hen kan men zich dat ook afvragen. Uit hun onderzoek en publicaties blijkt dat men te goedgelovig bepaalde opvattingen als vaststaande feiten heeft aangenomen. Zie ook noot 28.

³ Semafoor 19.3 uit 2018.

⁴ Hoewel slechts mannelijke onderzoekers zich met de PK hebben bezig gehouden, is een kaart vrouwelijk: onnavolgbaar en ondoorgrondelijk.

⁵ Johan Nepomuk Seefried, Beiträge zur Kenntniß der Tabula Peutingeriana, deel IV, München 1873, p. 8/288.

⁶ Ad Maas noemt het een autonoom middeleeuws werkstuk, een onderwijsmiddel, in ‘De identiteit van de Peutingerkaart’ in Carthografische Bronnen in het Eerste Millenium, Sem uitgave 2018, p.135. Wat er met zo’n in het geheel niet op de werkelijkheid gebaseerd werkstuk, zo’n gedrocht te leren valt, is dan mijn vraag.

⁷ Verschillende onderzoekers van de PK wezen op de Christelijke kenmerken van de PK, die voor een kaart van het Romeinse Rijk niet acceptabel zijn. Het feit dat de kaart in een klooster tot stand kwam (wie anders kon er schrijven?) zou een bevestiging van een Christelijke signatuur zijn. Toch ontbreken dan belangrijke plaatsen zoals Nazareth en Bethlehem die er zeker opgezet zouden zijn.

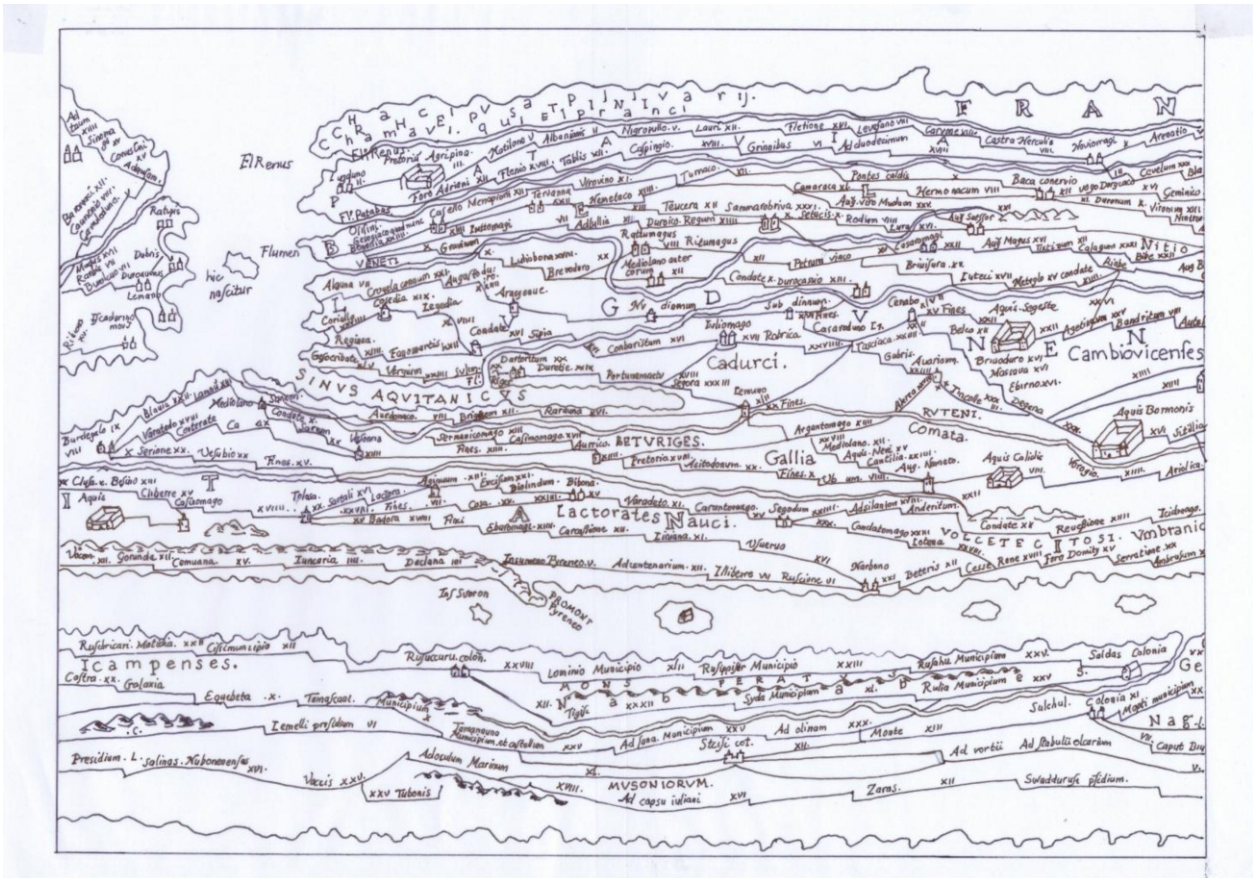
⁸ Zie daarvoor: Fragmenta tabulae antiquae in quis aliquot per Rom. Provincias itinera, Welser, Marcus Venetiis, 1591.

⁹ De vergroting was om in de buurt te komen van de grootte van segment 1 van 34 bij 56 cm van de originele PK. De vergroting was zeker welkom omdat het nu al een heel gepriegel was. Wellicht dat het op het originele formaat nog sneller te tekenen was.

¹⁰ Ik noem het steeds de kaart van Ortelius, waar het feitelijk die van Joannes Moretus betreft, ofwel Tabula itineraria ex illustri Peutingerorum bibliotheca quae Augustae Vindel. Est. Beneficio Marci Velsero septemviri Augustani in lucem edita (Kal.Decemb.1598)

¹¹ Uiteraard gaat het slechts natekenen vlotter, dan als je nog de benodigde informatie bij elkaar moet zoeken en moet uitzetten op blanco vellen. Aangezien men altijd spreekt van een kopie zal het tekenen ervan niet veel langer hebben geduurd dan mijn werkstuk. Gezien de slordigheid van de kaart zal het uitzetten ervan ook nauwelijks veel tijd hebben gekost.

bevindingen dat de PK erg onnauwkeurig en slordig getekend is. Hoe meer ik me in de PK en haar geschiedenis heb verdiept (zie ook noot 2), des te meer raak ik ervan overtuigd dat de PK slechts te kwalificeren is als **een falsum**. Een bewijs voor authenticiteit ontbreekt ten enen male.

Afbeelding 1: de door mij nagetekende PK van Ortelius, segment 1 voor 4/5 deel.

Verschillende onderzoekers hebben zich in het verleden ook al over deze kaart gebogen en kwamen tot een opvatting die als volgt samengevat kan worden: **een erg strakke en nette kaart is het origineel dat bewaard wordt in Wenen absoluut niet**. Zo hebben alle segmenten verschillende afmetingen en kleuren (zie afbeelding 2) en de vraag of deze kaart ooit één rol was dringt zich nadrukkelijk op (zie afbeelding 5). Op het origineel zijn ook duidelijk de plakstroken te zien waarmee de verschillende segmenten aan elkaar geplakt zijn, wat een oprollen niet uitsluit. De kopieën van Ortelius, Scheyb, Weber en Miller die nadien gemaakt zijn, zien er in elk geval veel beter leesbaar en bruikbaar uit voor nader onderzoek.

Afbeelding 2: de originele Peutingerkaart.

Bekijkt men de PK nauwkeuriger dan stuit men al snel op zoveel onjuistheden dat men die kaart niet langer meer serieus kan nemen, dat het een lachspiegel¹², ofwel een uit de hand gelopen grap is of een falsum is. Als eerste zal dan vastgesteld moeten worden wat we onder een falsum verstaan.

De term 'falsum of vervalsing' wordt in de historische literatuur gebruikt om aan te geven dat een document vanaf de oorsprong een kopie of niet authentieke weergave is van hetgeen het claimt te zijn. Nu algemeen aangenomen wordt dat de PK een **kopie** is en de **herkomst en tijd van ontstaan** en het **origineel** geheel onbekend zijn, voldoet ze reeds **vier keer aan de definitie van een falsum**. De PK is in elk geval ook **geen authentieke weergave** van een geografische werkelijkheid. Het document oogt dan wel authentiek, maar is geen weergave van één moment, maar van meerdere momenten uit de geschiedenis tussen de eerste en 4e eeuw¹³, zoals algemeen aangenomen wordt. Er zijn op het onbekende origineel in de loop der eeuwen **aanpassingen** (interpolaties) gedaan. De weergave en de interpolaties vormen **een vijfde en zesde bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum**.

¹² Frans Volmer vermeldt dan ook terecht dat velen het een vervalsing of lachspiegel vinden: SEMboek over Cartografische Bronnen, p. 75.

¹³ Er zijn enkele aanwijzingen op de PK die een datering uit de 6^e eeuw of zelfs later rechtvaardigen, wat ook de steeds gemaakte vergelijking met de Geograaf van Ravenna uit de 7^e eeuw al aantoonde.

Tot heden worden als belangrijkste opvattingen over de Peutingerkaart de volgende uitgangspunten gehanteerd:

1. Het is een kaart van het voormalige Romeinse Rijk;
2. Het is een militaire of een burgerlijke reiskaart;
3. Het is een kopie uit de 13^e eeuw van een kaart uit de 4^e eeuw.

Op elk van deze punten is het nodige aan te merken.

Ad 1. De PK claimt een weergave te zijn van het antieke Romeinse Rijk, wat niet overeenkomt met het werkelijke Romeinse Rijk zoals dat bestaan heeft. Het is dan vreemd dat delen die **niet** tot het rijk hoorden er wel opstaan en delen die er zeker toe behoord hebben er **niet** op staan. Van Armenië tot ver in India, zelfs Pakistan en Afghanistan zijn op de kaart afgebeeld maar hebben zeker nooit tot het Romeinse Rijk behoord, wat op de kaart ook al wordt aangegeven¹⁴. Net zo min hoorden Ierland en Schotland ertoe, die op segment 1 zouden hebben gestaan. Daartegenover staan gebieden die wel degelijk tot het Romeinse Rijk behoorden er niet op, zoals Spanje (zogenaamd op segment 1 van Miller), België en de 'limesstrasse' in het zuidwesten van Duitsland. Ook enkele grensgebieden zijn op deze kaart onjuist afgebeeld. Zo wordt de Donau als de uiterste grens van het Romeinse Rijk afgebeeld. Echter een hele rij steden die op de kaart onder de Donau zijn getekend, dus binnen het Romeinse Rijk, liggen in werkelijkheid aan de overkant van de Donau, dus buiten het Romeinse Rijk¹⁵. **Een zevende bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum, aangezien het geen weergave is van hetgeen het claimt te zijn.**

Ad 2. Dat de PK een militaire kaart is lijkt een vaststaande opvatting, hoewel sommige onderzoekers daar ook vragen bij stellen. Alleen het leger zou in staat geweest zijn zo'n omvangrijk document te maken. Gezien het hiervoor gestelde zou iedereen zo'n kaart kunnen tekenen. Het probleem zit niet in het tekenen, maar in het verzamelen van de juist informatie. En juist dat gaat bij de PK te vaak helemaal niet op gezien de vele fouten. Zoekt men op internet op 'tabula militaris' dan volgt de ene afbeelding van de PK na de andere. De algemene gedachte is dat de op de kaart voorkomende plaatsen op militaire aanwezigheid zouden wijzen. Tenminste dat is waar de archeologie doorgaans steeds naar op zoek gaat, maar te vaak niet vindt, zoals bij een aantal (weggespoelde) plaatsen in Nederland en zoals bij Heerlen (Coriovallo?). Was het een reiskaart? Ook dat is te betwijfelen. Voor slechts één reiziger dan. Dit simpele feit zou iedereen al argwanend en zeer achterdochtig moeten maken. Als de kaart een reiskaart was, zouden er beslist meerdere exemplaren van gemaakt zijn en bewaard zijn gebleven. Maar dat is dus niet zo. De PK is een unicum en bestaat slechts in enkelvoud. Er bestaat geen tweede of maar enigszins vergelijkbare kaart van of een ander document dat er ook maar enigszins op lijkt. Dit maakt de kaart ook meteen verdacht. De kaart is nergens mee te vergelijken. **Dat het geen brugerlijke of militaire reiskaart is vormt het achtste bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum.** Vraag blijft overigens ook hoe betrouwbaar deze kaart was. Wat moet een reiziger in Gallia met een kaart waar ook India en Egypte op staan en waarvan de routes in Gallia zo veel fouten bevatten.

Ad 3. Dat de PK een kopie uit de 13^e eeuw (van een kaart uit de 11^e eeuw of) van een kaart uit de 4^e eeuw zou zijn, is pure speculatie. Het zou dan gaan om een kopie van een kopie, maar dat is tot heden nooit bewezen¹⁶ slechts gebaseerd op allerlei vage aanwijzingen die door verschillende onderzoekers zijn gelanceerd, maar nergens op aantoonbare feiten gebaseerd zijn. Als bewijs van de authenticiteit worden doorgaans drie bronnen genoemd: een kaart van ene Castorius, de Geograaf van Ravenna die zo'n 30 keer deze (of een?) Castorius noemt en het Itinerarium Antonini. Daarnaast worden ook andere klassieke auteurs genoemd die in hun geschriften opmerkingen maken waarvan geografische gegevens af te leiden zijn, zoals Germania van Tacitus¹⁷. Als het een kaart van Castorius was, dan moet hij over een enorme kennis en informatie tot ver in Azië beschikt hebben om zo'n kaart te kunnen maken. Zelfs meer dan de kopiist uit de 13^e eeuw die haar slechts hoefde na te tekenen. Het Itinerarium Antonini wordt als meest vergelijkend document beschouwd, maar komt verre van overeen met de PK, net zo min als de gegevens van de Geograaf van Ravenna. Bovendien beschikte die Castorius in de 4^e eeuw niet over de bronnen uit de 7^e eeuw. Ad Maas (zie noot 6) komt ook terecht tot de conclusie dat de PK niet opgevat kan worden als een kopie van een vroegere kaart. Daarvoor ontbreekt elk bewijs. De wereldkaart van Castorius of de Agrippa-kaart zijn en blijven speculatie. **Deze speculaties over Castorius, het IA of de GvR vormen als een negende bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum.** Het komt er dan ook gewoon op neer dat de PK geen kopie is van welke wereldkaart dan ook, maar een product is dat gemaakt werd in de 11^e of de 13^e eeuw, wellicht pas in de 16^e eeuw¹⁸. De vermelding van een mappa

¹⁴ Het 'ares fines Romanorum' op segment XI 2 geeft dat ook aan.

¹⁵ Het gaat hierbij om de weg en steden vanaf Augusta Ruracum (Kaiseraugst) naar Regino (Regensburg).

¹⁶ Naast de in de literatuur genoemde speculaties voeg ik er in dit verhaal een aantal aan toe waarmee precies wordt aangegeven wat er nog steeds niet bekend is over de PK en haar geschiedenis.

¹⁷ Dat je Germania van Tacitus ook heel anders kunt begrijpen, heeft Albert Delahaye wel aangetoond.

¹⁸ Wellicht was de PK die wij nu kennen toch een kopie, maar dan van de kaartrol die Celtes ontdekte en die na het kopiëren in de open haard verdween. Een gebruikelijke methode om aangepaste kopieën voor oorspronkelijk te laten doorgaan.

mundi in een tekst in de Annales Colmarienses Minores¹⁹ hebben tot een aantal speculaties geleid die nooit bewezen zijn, maar helaas nog steeds als uitgangspunt gehanteerd worden. De betreffende tekst luidt: “Anno 1265 mappam mundi descripsi in pelles duodecim pergameni”.²⁰ Op grond hiervan is aangenomen dat het a. over de PK gaat en b. de PK door een monnik van Colmar is gekopieerd (of gemaakt?).²¹ De vraag is wat met die 12 perkamenten vellen wordt aangeduid. Zouden het ook 3 rijen van 4 vellen geweest kunnen zijn, zoals op de kaart van Pierre Desceliers (zie **afbeelding 3**) te zien is? De 12 perkamenten van de PK, wat men er zo graag van maakt, is speculatie. Allereerst bestaat de originele PK uit slechts 11 vellen. Bovendien werd de PK teruggevonden als een rol, niet als losse vellen. Pas in 1863 is de rol uit elkaar gehaald en ontstonden de 11 aparte vellen. De speculaties over de Annales Colmarienses Minores vormen **een tiende bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum**.

Afbeelding 3: Pierre Desceliers, Wereldkaart (Mappa mundi) Dieppe, 1550 - Perkament, 135 x 215 cm

Een kinderlijk primitieve kaart.

Ondanks dat de PK een overweldigende hoeveelheid informatie bevat die op de onderzoeker grote indruk maakt, blijkt de kaart feitelijk erg primitief en slordig te zijn en barst ze van de fouten en is ze ook nog erg onvolledig. Bij

¹⁹ De Annales Colmarienses Minores is een inhoudsopgave van de Annales Colmarienses Minores (1278-1305. 1458. 1472). Deze handschriften kennen een ongunstige overlevering, waardoor we slechts over 16^e eeuwse kopieën beschikken. De originele Handschrift(en) uit de 13^e eeuw zijn sinds de 18^e eeuw verloren gegaan. Er kan dan ook niet van een onbewerkte uitgave gesproken worden. Men beschikt slechts over een 16^e eeuwse kopie (1585) in druk uitgegeven door de Baselse humanist Christian Wursten (1544–1588), die daarin onzorgvuldig en willekeurig talrijke veranderingen heeft aangebracht. Wursten kortte het oorspronkelijke manuscript niet alleen in tot een derde van de tekst, maar bracht zelfs stijl en structurele veranderingen aan. De in druk uitgegeven tekst van Philipp Jaffé, zoals deze is opgenomen in de Monumenta Germaniae Historica, Script. Band XVII, 1861 bevat deze structurele veranderingen ook. Het rond 1540 ontstane Handschrift van de Baselse humanist Nikolaus Briefer (†1548) wordt naar de latere vindplaats in de Württembergse Landesbibliothek de Stuttgarter Handschrift genoemd (Signatur: WLB Stuttgart, cod. Hist. 4°, 145). Het origineel uit de 13^e eeuw uit de kloosterbibliotheek van Colmar moet hiervoor waarschijnlijk wel als voorbeeld gediend hebben. (Bron: https://de.wikipedia.org/wiki/Colmarer_Dominikanerchronist). Opgemerkt moet ook nog worden dat de monnik die deze Annalen schreef ten tijde van dit schrijven in Basel verbleef, dus niet in Colmar. In deze uitgave is sprake van een ‘mappa mundi’

²⁰ De kaart heeft de vorm van het antieke boek: de papyrusrol. Om de wereld hierop te tekenen was het nodig het kaartbeeld in de richting oostwest uit te rekken en in de richting noord-zuid samen te persen. De smalle beschikbare ruimte leidde tot sterke vertekening; toch zijn hier en daar nog elementen in de veel betere verhoudingen bewaard gebleven, bv. in de weergave van Italië. Griekenland komt er maar bekaaid vanaf. Dat lijkt helemaal nergens op en is veel te klein als je het met Italië vergelijkt. Spreekt hieruit de minachting voor de Griekse cultuur, die toch aan de basis van de Romeinse ligt? De PK is niet compleet; het westelijke deel ontbrak al toen de bewaarde kopie werd gemaakt. Segment 1 met Britannia, Ierland en Spanje/Portugal is dan ook een fantasie van Miller ‘nagemakt bij de tijd passend in de stijl van Castorius’ zoals erboven vermeld staat bij de uitgave van Miller. Interessant is dat de ‘Colonne Ercole’ (van Hercules) er op staan en de ‘Fortunate Insula’ beide niet uit de Romeinse maar uit de Griekse mythologie.

²¹ Omdat dit feit in de Chronicon Colmarienses vermeld is, is men er blijkbaar vanuit gegaan dat deze wereldkaart daar in Colmar gekopieerd (gemaakt?) zou zijn, wat uiteraard speculatie en een hypothese is. Ook de opvatting hierover dat juist de twee bossen bij Colmar er op staan, voeden deze speculatie. Konrad Miller noemt het een ‘falschen Annahme’ dat de kopie van de kaart in 1265 door een monnik in Colmar gemaakt zou zijn.

nauwkeurige bestudering blijkt feitelijk dat geen enkele weg foutloos is. Konrad Miller wees er in de toelichting van zijn editie in 1887 ook al op: *“Zo hoog als de waarde van de tabula is, men kan er te veel van verwachten. Het is geen officieel document en de geloofwaardigheid ervan is daarom niet hetzelfde in al zijn onderdelen. Het bevat niet alleen typografische fouten, maar ook feitelijke fouten; het geeft ons niet één klasse van openbare wegen; het is geen exclusieve militaire kaart of een reiskaart en, in het bijzonder, ondanks de relatieve volledigheid die herhaaldelijk wordt geprezen over de routes, is de PK verre van compleet in die zin dat het alle villa's publicas zou geven. Er ontbreken belangrijke routes, zoals de weg van Reims naar Trier en Straatsburg en de directe route van Turijn via Pavia naar Milaan”*.

Met deze en andere door Miller genoemde feiten is nadien weinig tot niets gedaan. Het hiervoor genoemde kunstwerk betreft feitelijk de kunst van het weglaten. Om een zo compacte kaart te maken moet er heel wat weggelaten worden, wat al blijkt door de vele tekorten van de PK. Daar kunnen nog talloze onvolledigheden, slordigheden en fouten aan toegevoegd worden, naast een aantal tegenstrijdigheden, zowel met de werkelijkheid als met de PK zelf. Nu heb ik niet eens de hele PK uit ten treuren bestudeerd, maar kom nu al tot een lijst van meer dan 100 opmerkelijke fouten, onzorgvuldig-, slordig- en tegenstrijdigheden, die samen **een elfde bewijs vormen dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum. In feite zijn deze meer dan 100 fouten al ruim voldoende om de PK als falsum te kunnen kwalificeren.**

Die lijst overziend komt ook meteen de vraag op of de PK wel een kopie is. Zou een kopiist al deze fouten, slordigheden en tegenstrijdigheden ook 1 op 1 overgenomen hebben op zijn kaart? Zoals hiervoor al aangegeven was de PK verre van een nette en strakke kaart. In de late Middeleeuwen was het ook algemeen gebruikelijk documenten aan de opvattingen van de tijd aan te passen, wat ook de PK van Ortelius uit 1598 met enkele verschillen ten opzichte van de originele kaart ook duidelijk laat zien. Zou een kopiist zelfs een ‘slip of the pen’, een kras of een doorhaling, ook precies zo overgenomen hebben?

De algemene identiteit van de PK.

Het is interessant om de algemene samenstelling van de PK te bekijken die aan de linkerkant eindigt met wat Miller segment 2 noemt. Het zogenaamde 1^e segment is niet bewaard gebleven, als het al ooit bestaan heeft, wat dus een hypothese is. Bekijkt men het eerste segment op de originele PK, dan ziet men duidelijk dat die afgebakend wordt met een verticale kantlijn (zie **afbeelding 4** van een fragment van de originele PK hiernaast). Deze kantlijn is een feit, dus een hard bewijs dat een eventueel segment links ervan nooit heeft bestaan²². Deze kantlijn die de PK afbakent zie je ook op de oudste weergaven van Ortelius, Von Scheyb, Weber en Welser. Alleen Miller heeft op de jongste weergave van de PK dat zogenaamde eerste segment getekend. Elke bewering van dat het eerste segment bestaan heeft is speculatie en moet het afleggen tegen het onweerlegbare bewijs van de kantlijn. **Dat zelf verzonnen eerste segment is een twaalfde bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum.**

Op de algemene indeling die verre van juist is, is al het nodige aan te merken. De PK schijnt in grote lijnen wel een wereldbeeld te geven, maar bekijkt men de details dan blijkt het toch een puzzel te vormen met de nodige onoplosbare problemen. Op de PK. zijn geen ook normen van lengte of breedte of windrichtingen toe te passen. Er staan steden vlak bij elkaar, die in werkelijkheid honderden kilometers van elkaar liggen. Sommige steden liggen op de kaart boven andere, waar zij in werkelijkheid ten zuiden ervan liggen: vergelijk Rouaan en Straatsburg. **Een dertiende bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum.** Daarom is elk argument onzinnig, dat zich voor een bepaalde determinatie op de lengte of de breedte of de windrichtingen beroept, daar dit criterium door de tekenaar op geen enkele manier is gevolgd. Zo kan de bovenste weg door de Patavia ook (deels) onder of dwars door de onderste weg gelopen hebben, wat ook andere plaatsen ook aan te tonen is²³. Ondanks dat over de PK al zoveel geschreven is, is men nog steeds niet tot een eenduidige visie gekomen over alle details op de gehele kaart. Er zijn te veel vragen die onbeantwoord blijven dat men zich wel gaat afvragen wat nu eigenlijk de bedoeling van deze onrealistische en onbetrouwbare kaart was. **Een veertiende bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum.**

Over de authenticiteit van de PK hebben enkele SEMafoor-auteurs al menig klein dispuut gehad. Henk Feikema haalt hierbij ook Uwe Topper aan die al stelde dat de PK niet gebaseerd is op een kaart uit de eerste eeuwen van onze

²² Nu wordt wel beweerd dat de oorspronkelijke kaart uit de 11^e eeuw dat segment wel bevatte en het nadien verloren is gegaan, maar dit is dubbele speculatie.

²³ Daarmee wordt de kritiek van Willem Bruijnesteijn van Coppenraet op de visie van Albert Delahaye nog eens weerlegd. Zie ook mijn artikelen in SEMafoor 19.3 en 19.4.

jaartelling²⁴. Daarentegen is Joep Rozemeyer²⁵ van mening dat de PK in feite een wegenkaart is met een zeer nauwkeurige weergave van de toenmalige onderlinge afstanden. Maar daar gaat Joep helaas de fout in, immers de PK barst van de fouten, en niet alleen in de afstanden. En dat het afgebeelde gebied op de PK precies het gebied van het Romeinse Rijk is, zoals Joep stelt, is ook al een onwaarheid, zoals eerder aangegeven. Dat Konrad Celtes dat allemaal niet geweten kon hebben omdat hij niet over de benodigde kennis en gegevens zou hebben beschikt, zoals Joep meent, is evenmin juist. Van Celtes is immers bekend dat hij veel bibliotheken en kloosters afstruinde op zoek naar klassieke schrijvers. Hij had een hele bibliotheek, die hij deels nagelaten heeft aan Konrad Peutinger en deels aan de Universiteit van Wenen. Misschien heeft Celtes de PK ook niet zelf gemaakt, maar was het misschien toch Peutinger? Hij heeft er tot zijn dood toch 40 jaar de tijd voor gehad en die kaart is binnen een week getekend²⁶. Dan draagt die kaart terecht zijn naam. Wellicht dat Peutinger boos zal zijn zoals Joep meent, maar dan om het simpele feit dat alle historici zich zo druk maken over zijn fantasievolle creatie met alle serieuze discussies die er ooit en zelfs tot heden over gevoerd zijn en worden²⁷.

Afbeelding 5: Op de uitgave van Von Scheyb in 1753 is de PK nog als een aaneengesloten rol afgebeeld.

Een onwerkelijke landkaart.

In de begintijd van onderzoek (vooral in de 18^e en 19^e eeuw) zijn bepaalde denkbeelden ontstaan die niet tegengesproken werden en heden nog steeds als uitgangspunten gelden. Het aantal vragen en discussies rond de PK roepen vragen op als “Is er ooit terdege onderzoek gedaan naar herkomst, bedoeling en betekenis van deze kaart?” Veel opvattingen waren door de amateurhistorici in het verleden niet op juistheid te controleren, de ‘professionals’ wisten het echter ook niet. “In hoeverre heeft men zich laten (mis-)leiden door de onderzoekers van het eerste uur of de zogenaamde deskundigen²⁸?” De herkomst van de kaart is nog steeds in nevelen gehuld. Was de PK een rol of bestond zij uit 11 of uit 12 afzonderlijke vellen (segmenten)? De PK was in 1507 een rol (zie afbeelding 5) en bestond niet als losse vellen. Pas in 1863 is de rol uit elkaar gehaald en ontstonden de 11 aparte vellen. Zijn die 11 losse vellen waarover wij beschikken de kopie van die rol en is de huidige PK wel een kopie?

Laat men de kaart aan niet-deskundigen zien, dan verklaren ze onomwonden dat het een onwerkelijke landkaart is, zelfs een lachwekkend gedrocht. De kaart lijkt gewoon nergens op. **Een vijftiende bewijs dat de PK als een falsum gekwalificeerd moet worden.** Accepteer je dat het een kaart uit de 13^e eeuw is, of een kopie van een kaart uit de 4^e eeuw, dan onderschat je toch de geografische kennis van toen. In de 13^e eeuw en eerder was men toch al in staat om veel betere kaarten te maken, zoals kaarten van Marinus van Tyrus (ca.120 BC) en Ptolemeus (ca.150 AD) laten zien?²⁹ Wellicht dat juist in dat primitieve kaartbeeld de bevestiging gevonden werd deze kaart in de 4^e eeuw te plaatsen en in de vorm om het voor een oprolbare reiskaart te houden. **Het vormt een zestiende bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum.** Dan blijft toch de vraag wat de bedoeling van deze kaart was? Waarom maakte men dan een getrouwe kopie van een weinig getrouwe en onrealistische kaart uit de 4^e eeuw? Voor het onderwijs, zoals Ad Maas meent³⁰? Dat lijkt me onjuist, aangezien in het onderwijs van de 13^e eeuw en het begin van de grote ontdekkingsreizen zeker niet met onwerkelijk materiaal werd gewerkt, zeker waar de kennis van en over de topografie toch al veel verder ontwikkeld was, wat zeker voor de 16^e eeuw geldt zoals uit de wereldkaart van de Duitse cartograaf Martin Waldseemüller uit 1507 wel blijkt. Zie **afbeelding 6** hieronder.

²⁴ SEMafoor 9.2. Wanneer wordt aangetoond dat het geen Romeinse wegenkaart is, maar van middeleeuwse makelij, moet dat een grote schok zijn. De gebruikelijke reactie in de historische wereld is ontkennen en afwijzen. Men houdt liever vast aan de onbewezen labels uit de middeleeuwen, slechts om de eenmaal aanvaarde orde niet overhoop te hoeven halen. Zie de reacties op het werk van Albert Delahaye.

²⁵ Zie SEMafoor 9.3.

²⁶ Konrad Peutinger zou de kaart best gemaakt kunnen hebben. Hij zou er gezien zijn schedas (prior en posterior) zeker toe in staat geweest zijn. Zie noot 8.

²⁷ Maarten Nijssen schrijft daarover in SEMafoor 9.4: Iemand, wellicht Celtes of Peutinger of Welser zelf, heeft daar zitten genieten waar wij in ons kikkerland vijfhonderd jaar later nog stoeien met Noviomagus en Traiectum.

²⁸ Interessant zou zijn eens een overzicht te maken van de deskundigheid van historici. Als je geen antwoord hebt op de meest simpele vragen, kun je toch niet zeggen dat je deskundig bent. Het feit dat men geschiedenis heeft gestudeerd is niet meer voldoende. Welke geschiedenis heeft men gestudeerd? En heeft men die ook bestudeerd? Of heeft men slechts hetgeen voorgangers publiceerden klakkeloos nagepapagaaid. Dat is geen studeren maar dupliceren. Neem de PK. Nog nooit is daar in Nederland een serieuze studie over verschenen, waarin de hele kaart aan een nauwkeurig onderzoek is onderworpen. Het laatste SEM-boek over Cartografische bronnen zou een eerste stap kunnen zijn.

²⁹ Zie bijvoorbeeld het SEM-boek over de Cartografische Bronnen p. 51.

³⁰ Zie noot 6.

Afbeelding 5: wereldkaart van de Duitse cartograaf Martin Waldseemüller uit 1507.

Samengevat komt het dus op neer dat er gemakkelijk **liefst 16 bewijzen zijn te vinden dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum**. Dat aantal kan eenvoudig tot een veelvoud ervan uitgebreid worden als men de hele kaart grondig bestudeert. Met de opvatting dat er onbegrijpelijke zaken op de PK staan en het daarbij wordt gelaten, wordt ook duidelijk dat men (de historische wereld) al te gemakkelijk blijft vasthouden aan eenmaal ingenomen standpunten. De zogenaamde deskundigen blijken dat helemaal niet te zijn. Als je de betekenis van iets niet begrijpt, laat je het niet bij die mededeling, maar ga je volgens mij juist op zoek naar een of de méést logische verklaring. En dat is wat ik bij veel studies over de PK steeds gemist heb. Zie als voorbeeld ook het symbool links naast Napels. Wat kan hiermee bedoeld worden? Dat het de Vesuvius is zoals enkele onderzoekers menen, is onjuist aangezien het dan aan de verkeerde kant van Napels ligt, wat ook weer als een fout gezien werd. Ook de naam ervan wordt niet eens vermeld, wat bij de Etna (op Sicilië) en de Stromboli (in zee bij Sicilië) precies wel het geval is. Was de Vesuvius onbekend of onbetekenend?

Dat er soms iets anders begrepen moet worden dan men op het eerste gezicht meent, kan ook op andere plaatsen aangetoond worden. Ik heb daarvan een aantal voorbeelden gevonden die ik graag in een volgend artikel naar voren wil brengen. Ook hier is de logica en de samenhang met andere gegevens de oplossing van de onbegrepen puzzel die de PK nog steeds blijft. **Die onbegrepen puzzels vormen een zeventiende bewijs dat de PK voldoet aan de definitie van een falsum.**

Guido Delahaye, Amersfoort, 20 januari 2019.